

**ДРУГА СЕСІЯ
ШКОЛИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ
"НОВА УКРАЇНА"**

14-18 вересня 2011 року, м. Київ

Ірина БЕКЕШКІНА

Директор Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва

РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ – ПОЗИТИВИ І НЕГАТИВИ. СТАВЛЕННЯ ДО ДЕМОКРАТІЇ

Загальнонаціональне опитування населення України було проведене з 10 по 17 серпня 2011 року Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова. Було опитано 2007 респондентів віком від 18 років у всіх областях України, Києві та АР Крим за вибіркою, що репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками. Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95. Дослідження проведено в рамках проекту «Об'єднуємося заради реформ (UNITER)», що фінансується Агентством США з Міжнародного Розвитку (USAID) та здійснюється Раєв в Україні.

Соціологічні дослідження 2001, 2004, 2006, 2007, 2008, 2009 та 2010 рр. були проведені Фондом «Демократичні ініціативи» у співпраці з різними соціологічними центрами – Соціс (2001), «Соціальний моніторинг» (2004), Юкрейніан соціолоджі сервіс (2006, 2007, 2008, 2009, жовтень 2010), Центр Разумкова (червень 2010). Детальний опис цих досліджень розміщено на сайті Фонду «Демократичні ініціативи» у розділі «Опитування».

- Оцінюючи 20 років незалежної України, громадяни у переважній більшості (46%) вважають, що за цей час було скільки позитивного, стільки й негативного. Лише 13.5% схильні думати, що було більше позитивного, а, на думку 31% опитаних – за цей час було більше негативного. Проте оцінки, що їх населення давало до 10-річчя України, були більш негативними: тоді більшість – 48% вважала, що за той час було більше негативного, 37% – що негативи і позитиви були врівноважені, і лише 8% оцінювали той час як переважно позитивний.
- У жодній зі сфер, на думку населення, Україна не досягла позитивних результатів. Дещо краще оцінюється лише духовна сфера, де думка населення ділиться майже навпіл: 17% вважають, що там було досягнуто найбільше позитивних результатів і 15% – що там було найменше позитивів. У інших сферах переважна більшість населення вважає, що Україна не досягла позитивних результатів: у реформуванні економічної системи – 51% (на думку 6% досягнення були); у збільшенні промислового виробництва – 52% (7% оцінили позитивно); у реформуванні сільського господарства – 59% негативних оцінок і 4% позитивних; в удосконаленні зовнішньої політики – 23% негативних результатів і 10% позитивних.
- На шкалі «диктатура – повна демократія» громадяни розташовують Україну посередині, тобто, визначають режим в Україні як напівдемократичний. На початку вимірювань, у травні 2004 року, (за режиму Кучми і ще до початку президентських виборів і подій Помаранчевої революції) населення оцінило стан демократії в Україні у 4.85 бала, тобто, як «проміжний», напівдемократичний статус, проте дещо ближче до диктатури, ніж до демократії. У червні 2006 року рівень демократії був оцінений значно вище – у 5.5 бала, теж як проміжний між демократією та диктатурою. Надалі оцінки стану демократії дещо знизилися – 5.1 у грудні 2009 та у червні 2011.

Здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

- Протягом усього часу вимірювання (з травня 2004 року) громадяни України вважали, що саме демократія є найбільш бажаним типом політичного устрою для України. Максимальною підтримка демократичного устрою була у червні 2006 р. (52%) і у червні 2010 (52%), мінімальною – у грудні 2009, напередодні президентських виборів, коли підтримка демократії (36%) і авторитаризму (30%) майже зрівнялися.

Табл.1

24 серпня виповнюється 20 років з дня проголошення України незалежною державою. Як Ви вважаєте, за цей час в Україні було більше позитивного чи негативного?

	2001	2011
Більше позитивного	8	13,5
Скільки позитивного, стільки й негативного	37	45,8
Більше негативного	48	31,4
Важко відповісти	8	9,2

Табл.2

На Вашу думку, за час незалежності в яких сферах Україна досягла найкращих результатів?

(азначте усе, що вважаєте за потрібне)

	2001	2011
Реформування економічної системи	7	5,7
Збільшення промислового виробництва	5	7,4
Реформування сільського господарства	11	3,9
Удосконалення зовнішньої політики	21	9,8
В духовній сфері	20	16,6
Інше	2	4,6
У жодній	37	47,1
Важко відповісти	15	17,4

Табл.3

А в яких сферах Україна має найменше позитивних результатів? (азначте усе, що вважаєте за потрібне)

	2001	2011
Реформування економічної системи	50	51,3
Збільшення промислового виробництва	42	52,5
Реформування сільського господарства	35	59,4
Удосконалення зовнішньої політики	10	23,3
В духовній сфері	17	15,3
Інше	2	2,5
У жодній	6	5,2
Важко відповісти	15	11,4

Табл. 4

Нижче Ви бачите шкалу від «1» до «10», де «1» означає повністю диктаторський режим, а «10» - повністю демократичний режим. Де б на цій шкалі Ви розташували сучасну Україну?

Здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

Середні бали:

Травень-2004 – 4.85
 Червень-2006 – 5.5
 Червень-2007 – 5.3
 Грудень-2009 – 5.1
 Серпень-2011 – 5.1

Табл.5

Динаміка відповідей населення України щодо питання про найбільш бажаний тип державного устрою для України (%)

Який режим кращий?	Травень-2004	Червень-2006	Червень-2007	Грудень-2008	Квітень-2009	Грудень-2009	Червень-2010	Жовтень-2010	Серпень-2011
Демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України	41,2	52,1	42,8	37,9	32,2	36,6	51,7	46,6	48,0
За певних обставин авторитарний режим може бути кращим, ніж демократія	23,1	20,8	21,5	18,6	17,4	30,0	21,6	19,0	21,3
Для такої людини, як я, не має значення, демократичний режим у країні чи ні	17,9	13,3	17,7	19,6	24,9	17,0	14,6	15,6	20,2
Важко відповісти	17,8	13,8	18,0	17,8	25,5	16,4	12,1	18,2	10,4

1. МОНИТОРИНГ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН (1992-2011). ПОЛІТИКА

Проект Інституту соціології НАН України був розпочатий з 1992–1994 рр. Щороку було опитано в середньому 1800 осіб за репрезентативною вибіркою, що представляє доросле населення України (старше 18 років). В опитуванні 2011 року (квітень) було опитано 1200 осіб за репрезентативною вибіркою. Польовий етап дослідження здійснювала фірма TNS-Україна.

- Протягом усіх років незалежності інтерес українців до політики можна визначити як середній: «певною мірою» політика цікавила 60–70% опитаних. Найвищий інтерес до політики українці виявляли у 2005 році, коли 21% зазначили, що їх дуже цікавить політика і лише 11% – що їх політика не цікавить зовсім. Найнижчий інтерес до політики був притаманний українцям у 1994–2000 рр., а також у 2011 р.
- Усі роки незалежності більше половини українців вважали, що в Україні люди можуть вільно висловлювати свої політичні погляди. Щоправда, у 2011 році істотно, майже удвічі порівняно з попереднім роком, зросла кількість тих, хто вважає, що

люди не можуть вільно висловлювати політичні погляди (22.5%, навесні 2010 р. таких було лише 12%).

- Найбільше впевненості у тому, що в Україні є політичні лідери, які можуть ефективно керувати країною, українці висловлювали у 2005 (50%) та у 2006 (43%) рр., найменше – у 1995 (11.5%) та 1996 (11%) рр. У 2011 р. думки українців поділилися: 31% вважають, що такі лідери є, 37% – що таких лідерів немає (решта не визначилися).
- Найбільше впевненості у тому, що в Україні є політичні партії та рухи, яким можна довірити владу, українці висловлювали у 2006 (43%) та 2005 (37%) рр., найменше – у 1995 (9%) р. У 2011 р. думки українців поділилися: 30% вважають, що такі партії та рухи є, 36% – що таких політичних сил немає (решта не визначилися).
- Найвищі оцінки діяльності українським президентам українці дали у 2005 та 2010 рр.: 5.8 бала за 10-бальною шкалою Президенту Віктору Ющенку і 5.1 бала Президенту Віктору Януковичу. У 2011 р. оцінка Президента Януковича за 10-бальною шкалою становила 3.6 бала. Найнижчу оцінку отримав Президент Леонід Кучма (3 бали у 1998 році). Водночас за усі роки вимірів (з 1998 року) президенти Росії (за винятком Бориса Єльцина), Білорусі та США мали кращі оцінки, ніж президенти України.
- Коли українці думають про майбутнє України, у них переважає почуття надії (61% у 2005 році, 51% – у 2006 і 56% у 2010). За ці роки найбільш позитивні відчуття припали на 2005 рік, коли надія «йшла в парі» з оптимізмом (34%), а у наступні роки – у парі з тривогою (34% у 2006 р. і 29% у 2010 р.). Якщо у 2005 році позитивні відчуття становили у сумі 156% (можна було обирати декілька), негативні – 54% (співвідношення 3:1), то у 2006 році – 111% і 83% (співвідношення 1.5:1), а у 2010 – 118% і 85% (співвідношення 1.5:1). Втім, у будь-якому разі позитивні відчуття у думках українців про майбутнє України переважали й переважають. Проте слід зазначити, що у 2010 році істотно зросло таке відчуття, як страх (8% у 2005 р., 11% у 2006 і 16% у 2010). А от чого українці не відчують, думаючи про майбутнє України, так це байдужості (3% у 2005 і 2006 рр. і 2% у 2010).

Табл. 1.

Якою мірою Вас цікавить політика? (%)

Інтерес до політики	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010	2011
Зовсім не цікавить	22.5	27.2	30.4	27.2	27.6	19.2	20.8	11.3	15.4	15.4	18.7	23.7
Певною мірою цікавить	63.1	62.5	60.0	63.2	67.1	68.5	67.9	67.7	67.0	69.7	67.5	64.6
Дуже цікавить	12.3	9.8	9.3	9.4	10.9	12.0	11,1	21.1	17.4	14.8	13.8	8.5
Не відповіли	2.0	0.6	0.3	0.2	0.1	0.1	0.2	0.0	0.1	0.1	1.0	3.3

Табл. 2.

Чи можуть сьогодні в Україні люди вільно висловлювати свої політичні погляди? (%)

	1994	1995	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010	2011
Ні	14.7	15.2	14.3	18.0	13.2	21.2	21.1	20.5	13.5	16.5	12.2	22.5

Важко сказати	29.8	28.6	25.7	25.6	35.9	23.2	23.9	21.0	20.3	18.3	19.4	26.4
Так	55.2	56.0	60.0	54.4	50.7	55.3	54.9	58.4	66.2	65.1	68.4	52.1
Не відповіли	0.3	0.2	0.0	0.1	0.2	0.3	0.1	0.2	0.0	0.1	0.0	0.0

Табл. 3.

Чи є сьогодні в Україні політичні лідери, які можуть ефективно керувати країною? (%)

	1994	1995	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010	2011
Ні	24.7	26.8	30.3	30.7	29.8	33.0	35.3	18.0	25.3	38.3	30.3	36.7
Важко сказати	55.7	61.0	58.4	53.5	49.4	36.1	36.0	31.5	32.0	28.5	34.4	32.5
Так	18.5	11.5	11.3	15.5	20.6	30.5	28.4	50.4	42.7	33.0	35.2	30.8
Не відповіли	1.1	0.7	0.0	0.4	0.2	0.4	0.2	0.1	0.0	0.2	0.1	0.0

Табл. 4.

Чи є в Україні серед наявних на сьогодні політичних партій і рухів такі, яким можна довірити владу? (%)

	1994	1995	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010	2011
Ні	28.0	30.3	30.2	26.6	31.2	27.5	30.9	20.3	23.4	39.5	33.0	36.2
Важко сказати	56.9	60.6	57.6	49.5	51.8	39.8	43.3	42.1	33.7	30.5	37.0	34.7
Так	13.9	8.7	12.2	23.4	16.7	32.4	26.5	37.4	42.9	29.8	30.0	29.1
Не відповіли	1.2	0.4	0.0	0.1	0.3	0.3	0.3	0.2	0.0	0.2	0.0	0.0

Табл. 5

Динаміка оцінки діяльності Президентів України, Росії, Білорусі та США (у балах, за 10-бальною шкалою, де «1» - найнижча оцінка, «10» - найвища)

Президенти	1998	1999	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010	2011	
	Л.Кучма				В.Ющенко			В.Янукович			
України	3.0	3.3	4.0	3.0	3.2	5.6	3.8	3.8	5.1	3.6	
	Б.Єльцин			В.Путін				Д.Медведєв			
Росії	3.9	3.1	3.5	6.8	6.7	6.0	6.3	7.3	6.6	5.6	
	О.Лукашенко										
Білорусі	4.9	5.3	4.6	5.8	5.6	5.8	6.3	6.9	7.6*	6.2**	
	Б.Клінтон			Дж.Буш					Б.Обама		
США	7.6	6.8	7.6	6.1	4.6	5.0	4.8	5.3	6.2	5.5	

*Опитування проводилося навесні 2008 року, до президентських виборів в Білорусі, які відбулися у грудні 2010 р.

**Опитування проводилося навесні 2011 року, до початку економічної кризи в Білорусі.

Табл.6

Які почуття у Вас переважають, коли Ви думаєте про майбутнє України? (азначте усі відповіді, що підходять)

Почуття	2005	2006	2010
---------	------	------	------

Здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

Оптимізм	33.8	25.5	25.1
Байдужість	2.7	2.8	2.4
Радість	11.7	4.8	3.1
Безвихідь	6.1	11.2	13.3
Впевненість	19.5	9.8	11.2
Розгубленість	10.5	16.6	17.1
Задоволення	9.2	3.4	3.2
Песимізм	2.8	7.2	7.8
Надія	61.2	50.7	56.5
Тривога	24.4	34.4	29.1
Інтерес	21.5	17.0	19.8
Страх	8.1	11.1	16.4
Інше	0.5	0.5	1.1
Важко сказати	7.1	7.1	7.2

2. Моніторинг соціальних змін (1992-2011). Соціальне самовідчуття

- Якби референдум щодо незалежності України відбувся у квітні 2011 року, населення переважною більшістю (47%) проголосувало б за незалежність (проти – 28%). Водночас порівняно з опитуванням 2001 року, проведеним напередодні 10-річчя незалежності, кількість прибічників незалежності сьогодні зменшилася на 10% - їм зараз «байдуже», незалежна України чи ні. Попри це, 47% населення у рік 20-річчя незалежності шкодують через розпад СРСР (не шкодують 30%, головним чином у Західній Україні).
- Громадяни по-різному сприймають зміни, що відбулися у житті людей за роки незалежності. Майже не змінилася від 1994 року кількість тих, хто беззаперечно вітають ці зміни, вважаючи їх прогресивними, попри труднощі і недоліки (10% у 2011 році і 8% у 1994-му). Натомість різко зменшився відсоток тих, хто вважає ці зміни необхідними, хоч і не такою ціною (43% у 1994 році і 25% у 2011). Порівняно з 1994 роком зросла кількість тих, хто вважає, що не було необхідності ні в яких докорінних змінах і що необхідно було покращувати існуючий на той час порядок життя, а не руйнувати його (19% у 1994 році і 23% у 2011-му), і тих, хто із задоволенням повернув би те, що було у доперестроєвний період (17% у 1994 і 19% у 2011-му).
- Водночас суб'єктивне життєвідчуття у 2011 році порівняно з 1998 роком істотно поліпшилося: у 1998 році більшість (60%) вважали, що «терпіти наше тяжке становище вже неможливо», а у 2011 році більшість (53%) пристала на думку, що «жити важко, але можна терпіти». Удвічі, якщо порівняти з 1998 роком, збільшилася кількість тих, хто вважає, що все непогано і можна жити – з 4% до 9%. Проте найбільш оптимістичним суб'єктивне життєвідчуття було у 2005 році, коли 18% вважали, що «усе непогано і можна жити» і лише 21% – що «терпіти наше становище вже неможливо».
- Проте у порівнянні з 1994 роком у громадян стало помітно менше сподівань на краще: у 1994 році сподівалися на поступову зміну на краще 52%, у 2011 – 39%; очікували погіршення 20% у 1994 році і 28% у 2011; зросла й кількість тих, хто намагається не думати про завтрашній день – з 18% до 23%.
- Нинішній час більшість громадян визначають як час злодіїв, шахраїв (48%), політиканів (44%) та жебраків (40%). У цих оцінках солідарні мешканці усіх регіонів України. Надто незначна частина опитаних визначила наш час як час моральних авторитетів (11%), талантів (7.5%) та професіоналів (7%).

Здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

- Провідну роль у житті українського суспільства, на думку переважної частини населення, відіграють такі соціальні групи, як мафія, злочинний світ (40%), підприємці, бізнесмени (37%), лідери політичних партій (31%) і чиновники (30%). Порівняно з 1994 роком істотно зменшилося визнання населенням ролі робітників (з 23% до 15%), селян (з 21% до 10%), інтелігенції (з 16% до 10%), керівників державних підприємств (з 16% до 11%) та сільськогосподарських підприємств (з 11% до 5%). Натомість зросло у суспільній свідомості визнання значної ролі підприємців, бізнесменів (з 24% до 37%), лідерів політичних партій (з 24% до 31%) та мафії, злочинного світу (з 34% до 40%).
- Ціннісні пріоритети українців у 2011 році – майже ті ж, що й у 1991-му – міцне здоров'я (4.85 бала за 5-бальною шкалою), міцна сім'я (4.82 бала), благополуччя дітей (4.73 бала), матеріальний добробут (4.72 бала). Серед найменш значущих для українців цінностей (менше 3 балів) – участь у діяльності політичних партій та громадських організацій (92.46 бала) та участь у релігійному житті (2.89 бала). У порівнянні з 1994 роком найбільше зросла значущість таких цінностей: міцної сім'ї (з 4.64 до 4.82 балів), суспільного визнання (з 3.97 до 4.17 балів), цікавої роботи (з 3.94 до 4.14 балів), демократичного розвитку країни (з 3.30 до 3.66 балів), участі у діяльності політичних партій і громадських організацій (з 2.09 до 2.46 балів). Натомість зменшилася значимість наступних цінностей: сприятливого морально-психологічного клімату у суспільстві (з 4.49 до 4.16 балів), національно-культурного відродження (з 3.85 до 3.57 балів), державної незалежності країни (з 3.83 до 3.63 балів), можливості критики і контролю рішень владних структур (з 3.54 до 3.33 балів).
- Показники соціально-психологічного стану суспільства (аномійної деморалізованості, цинізму, тривожності, національної дистанційованості, соціального самопочуття) за увесь час незалежності перебували у негативній частині шкал виміру. Найгірші показники аномійної дезорієнтованості припадали на період 1999 рр. , за показниками цинізму – 1999-2001рр, а пік тривожності був у 1999 році. Натомість національна дистанційованість в Україні постійно зростає: істотно зменшується частка людей, котрі готові допустити представників інших національностей як громадян України і збільшується кількість тих, хто взагалі не допускав би їх у країну. Близько половини населення становлять громадяни з ізоляціоністськими установками щодо міжнаціональних відносин.
- Динаміка інтегрального індексу соціального самопочуття засвідчує, що воно поволі поліпшувалося. Найгірший показник був у 1998 році - 33.7 бала (мінімальний показник – 20 балів, максимальний – 60), а найкращий – у 2008 році, коли індекс соціального самопочуття сягнув 39.4 бала, майже наблизившись до 40 балів рівноваги позитивного і негативного. У 2009-му - рік кризи - цей показник впав до 38.9 бала, а далі став поволі зростати: 38.6 у 2010 році і 38.9 у 2011-му.
- Порівняно з 1994 роком істотно змінилася структура проведення вільного часу. Як і раніше, лідером є перегляд телепередач (79% у 1994 році і 87% - у 2010-му). Істотно зменшилася кількість тих, хто протягом тижня слухав радіопередачі (з 47% до 33%), читав художню літературу (з 38% до 21%), займався з дітьми (з 39% до 28%), відвідував кінотеатри, бібліотеки (з 8% до 5% і з 7% до 4%) відпочивав на природі (з 21% до 13%), робив ранкову зарядку, займався фізкультурою (з 18% до 13%), грав у настільні ігри (з 12% до 8%), займався прикладною творчістю (з 13% до 5%). Натомість істотно зросла кількість тих, хто протягом тижня проводив час перед комп'ютером (з 5% до 20%) та відвідував церкву (з 14% до 28%). Більше

українці стали ходити в гості (40% у 1994 році і 45% - 2010) та приймати гостей (38% у 1994 і 46% - у 2010).

- XXI століття в Україні стало часом стрімкої комп'ютеризації та розвитку Інтернету. У 2002 році 80% не вмiли і ніколи не користувалися комп'ютером, постійно використовували його на роботі лише 4%. У 2010 таких лишилося 55%, решта або постійно працює з комп'ютером (15%) або іноді його використовує (30%). У 2002 році Інтернетом користувалися лише 4.35% населення, сьогодні – 35.6%.

Моніторинг соціальних змін

Якби референдум щодо незалежності України відбувався зараз, як би ви проголосували? (%)

Як би голосували?	2001*	2011
За незалежність	56	46.6
Проти незалежності	28	27.8
Мені байдуже	-	11.5
Важко відповісти	14.1	12.5

*У 2001 році – опитування Фонду «Демократичні ініціативи» та служби «СОЦІС»

Чи шкодуєте ви про розпад СРСР? (%)

Чи шкодують?	2011
Так, шкодую	47.4
Ні, не шкодую	29.7
Мені байдуже	10.4
Важко відповісти	12.5

Динаміка сприйняття громадянами змін, що відбулися у житті за роки незалежності України (%)

<i>Ставлення людей до змін, що відбулися</i>	1994	2011
Вітаю зміни, які відбулися, вважаю їх цілком прогресивними, не дивлячись на труднощі й недоліки	7,8	10,2
Вважаю, що зміни були необхідні, але не такою ціною	43,3	26,3
Не було необхідності ні в яких докорінних змінах, необхідно було покращувати існуючий на той час порядок життя, а не руйнувати його	19,0	23,4
Мене моє життя цілком влаштувало, я б із задоволенням повернув все те, що було у доперестроєвний період	16,8	19,3
Мені важко зорієнтуватися у тому, що відбулося	10,0	14,1
Важко сказати	3,1	6,8

Оцінка громадянами ситуації, що склалася в Україні внаслідок змін (%)

<i>Емоційно-оцінні судження людей</i>	1998	2000	2005	2006	2008	2010
Все не так погано і можна жити	4,1	4,4	17,9	13,4	11,7	9,5
Жити важко, але можна терпіти	30,6	38,9	51,4	48,5	53,5	53,4
Терпіти наше тяжке становище вже неможливо	59,9	50,4	21,1	29,1	27,3	29,8
Важко сказати	5,4	6,1	9,6	8,9	7,4	7,3

Оцінка населенням України перспектив змін у суспільній ситуації (%)

<i>Варіанти відповіді</i>	1994	1997	2000	2011
Ситуація загалом буде швидко погіршуватися	20,3	14,8	18,8	28,2
Сподіваюся на поступову зміну на краще	51,6	54,0	50,1	38,8

Здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

Намагаюся не думати про завтрашній день, жити теперішнім	17,7	23,8	22,2	22,7
Важко відповісти	10,4	7,4	9,0	10,4

Як би ви охарактеризували наш час? (%)

Який зараз час?	2003	2006	2011
Обранців долі	7.2	10.2	12.4
Політиканів	33.3	41.9	44.0
Трударів	9.8	12.7	13.6
Жебраків	35.5	25.6	40.0
Авантюристів	23.3	24.7	36.1
Моральних авторитетів	2.2	6.6	11.0
Злодіїв, шахраїв	51.7	37.0	47.8
Талантів	2.3	5.4	7.5
Бюрократів	25.9	24.3	33.4
Професіоналів	4.5	5.4	7.0
Інше	-	-	2.2
Важко відповісти 8	12.4	13.6	6.5

Які соціальні групи відіграють значну роль у житті українського суспільства? (Відзначте усі відповіді, які підходять)

Соціальні групи	1994	1996	1999	2002	2005	2008	2011
Робітники	23.4	17.2	19.7	27.2	28.5	23.8	15.4
Селяни	20.9	14.1	15.4	22.4	19.3	18.9	10.2
Інтелігенція	16.3	10.8	11.3	17.3	18.1	15.3	9.8
Підприємці, бізнесмени	24.2	21.7	30.7	28.0	31.9	33.4	37.0
Керівники держпідприємств	16.2	10.8	14.4	13.9	15.4	14.7	11.3
Службовці держaparату («чиновники»)	29.1	27.4	33.3	23.9	25.7	29.4	30.0
Пенсіонери	1.9	1.3	2.7	6.8	6.	83.8	3.8
Керівники сільгоспідприємств	10.7	8.1	8.6	7.5	8.8	91.	5.4
Лідери політичних партій	-	-	-	24.5	28.3	36.9	30.9
Судді та працівники прокуратури	-	-	-	11.3	10.7	13.7	12.2
Мафія, злочинний світ	33.9	37.3	43.9	38.3	30.7	32.9	39.6
Інші	0.7	0.8	1.3	1.1	1.6	1.5	1.4
Ніхто не відграє	4.2	4.3	3.6	2.3	2.3	2.9	7.0
Важко відповісти	17.4	18.8	13.1	13.1	14.2	9.7	10.8

Динаміка ціннісних пріоритетів населення України за період 1991–2009 рр.

(у балах за 5-бальною шкалою)

<i>Цінності</i>	199 1	199 4	199 7	200 0	200 3	200 6	200 9
Міцне здоров'я	4.8	4.9	4.9	4.9	4.9	4.8	4.8
Матеріальний добробут	3	2	3	6	0	1	5
Міцна сім'я	4.7	4.8	4.8	4.9	4.6	4.6	4.7
Благополуччя дітей	6	0	5	0	9	5	3
Сприятливий морально-психологічний стан у суспільстві	4.6	4.6	4.7	4.8	4.8	4.7	4.8
Створення в суспільстві рівних можливостей для всіх	4	6	9	3	4	5	2
Суспільне визнання (повага колег, співгромадян)	–	4.7	4.7	4.8	4.7	4.7	4.7
Цікава робота	6	6	2	0	6	0	3
Незалежність у справах, судженнях, вчинках	4.4	4.6	4.7	4.6	4.2	4.1	4.1
Національно-культурне відродження	9	5	0	9	1	8	6
Державна незалежність країни	4.2	4.2	4.3	4.4	4.3	4.3	4.2
Підвищення освітнього рівня (інтелектуальний розвиток)	2	0	4	1	1	3	3
Відсутність значного соціального розшарування (багаті – бідні, вищі – нижчі верстви суспільства)	3.9	4.0	4.3	4.2	4.2	4.1	4.1
Розширення культурного світогляду, долучення до культурних цінностей (через мистецтво, художню творчість, хобі тощо)	7	1	1	7	4	1	7
Можливість критики і демократичного контролю рішень владних структур	3.9	3.9	4.1	4.3	4.2	4.0	4.1
Можливість висловлювати думки з політичних та інших питань, не побоюючись	4	4	5	0	9	6	4
	3.9	3.8	4.0	3.9	3.9	3.9	3.8
	1	2	1	7	3	9	5
	3.8	3.7	3.8	3.8	3.9	3.8	3.5
	5	0	4	0	4	2	7
	3.8	3.4	3.5	3.6	4.0	3.9	3.6
	3	1	1	0	7	8	3
	3.6	3.3	3.4	3.5	4.1	3.8	3.6
	6	1	7	3	3	8	9
	3.5	3.7	4.0	4.1	3.6	3.7	3.6
	9	9	7	6	3	2	1
	3.5	3.4	3.6	3.6	3.8	3.7	3.5
	5	8	6	1	5	3	7
	3.5						

Здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

за особисту свободу	4	3.0	3.0	2.7	3.4	3.5	3.3
Демократичний розвиток країни		4	3	9	5	0	3
Можливість підприємницької ініціативи (створення приватних підприємств, заняття бізнесом, фермерство)	3.5 1	3.0 9	3.1 1	3.1 6	3.9 0	3.7 2	3.5 7
Участь у діяльності політичних партій і громадських організацій	3.3 0	3.3 2	3.3 6	3.2 8	3.8 5	3.9 0	3.6 6
Участь у релігійному житті (регулярне відвідування церкви, богослужінь, дотримання обрядів тощо)	3.2 3	2.7 0	3.0 4	3.1 0	3.4 3	3.2 7	3.2 6
	2.0 9	1.7 8	1.8 3	1.9 0	2.6 7	2.6 9	2.4 6
	-	-	-	-	3.0 2	3.0 5	2.8 9

Структура і динаміка культурно-дозвіллевих практик*, %

Види культурно-дозвіллевих практик	Роки				
	1994	1998	2002	2006	2010
<i>Домашні види культурно-дозвіллевих практик</i>					
Перегляд телепередач	79,2	80,1	76,5	87,4	86,6
Читання газет	53,6	61,9	61,2	66,5	51,9
Прослуховування радіопередач	47,3	50,2	43,6	50,4	32,7
Читання художньої літератури	37,7	35,0	24,4	24,1	21,1
Вивчення літератури за спеціальністю	-	-	7,7	8,9	7,0
Прослуховування музики	32,4	32,9	22,2	27,7	26,0
Перегляд фільмів по відеомагнітофону	-	-	10,0	13,6	10,6
Заняття з комп'ютером	4,7	6,6	5,3	15,6	20,3
<i>Домашні види спілкування та відпочинку</i>					
Відпочинок, нічого не роблячи	42,9	39,0	34,4	42,2	42,3
Перебування в гостях	39,6	36,1	35,2	38,8	45,4
Приймання гостей	38,2	34,7	31,5	38,9	45,6
Заняття з дітьми	38,6	35,1	28,1	27,8	27,7
<i>Публічні види культурно-дозвіллевих практик</i>					
Відвідування церкви	14,4	14,0	13,5	16,8	27,6
Відвідування кінотеатру	7,9	1,5	2,0	4,3	4,7
Відвідування бібліотеки	7,2	5,9	5,8	5,1	3,7
Відвідування клубів, дискотек	-	-	4,2	5,4	4,5
Відвідування спортивних видовищ	3,8	4,0	1,7	3,1	2,4
Відвідування театрів, концертів, музеїв, виставок	3,4	3,9	3,7	2,9	3,6

Здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

Екскурсійна подорож	2,9	2,3	1,1	1,5	1,4
<i>Публічні види спілкування та проведення дозвілля</i>					
Відвідування непродуктових магазинів та ринків	22,9	14,1	20,7	33,6	26,6
Відвідування ресторану, кав'ярні, пивбару	9,3	9,8	4,4	10,7	5,9
<i>Активні види культурно-дозвіллевих практик</i>					
Відпочинок на природі	21,5	18,2	8,2	13,3	12,6
Ранкова гімнастика й фізкультура	17,9	17,5	11,3	17,1	13,4
Настільні ігри (шахи, шашки, карти, доміно)	11,9	13,1	12,7	9,2	7,6
Біг, оздоровчі прогулянки	8,4	8,2	4,0	6,2	6,2
Відвідування плавального басейну, спортзалу, стадіону для занять спортом	4,7	4,9	2,9	3,3	4,3
Рибальство, мисливство	-	-	6,0	4,6	6,3
<i>Практики «серйозного» / творчого дозвілля</i>					
Прикладна творчість (рукоділья, різьблення тощо)	12,9	9,2	6,7	5,6	4,6
Громадська робота	5,0	4,3	4,2	4,4	3,8
Художня творчість	4,5	3,5	2,1	3,1	2,7
Раціоналізаторство, конструювання	-	-	1,2	1,4	0,8
Колекціонування, фотографування	-	-	1,7	3,3	3,4
Відвідування гуртків, курсів, студій	1,9	1,9	1,6	1,5	1,6
Участь у художній самодіяльності	-	-	0,7	1,0	1,1

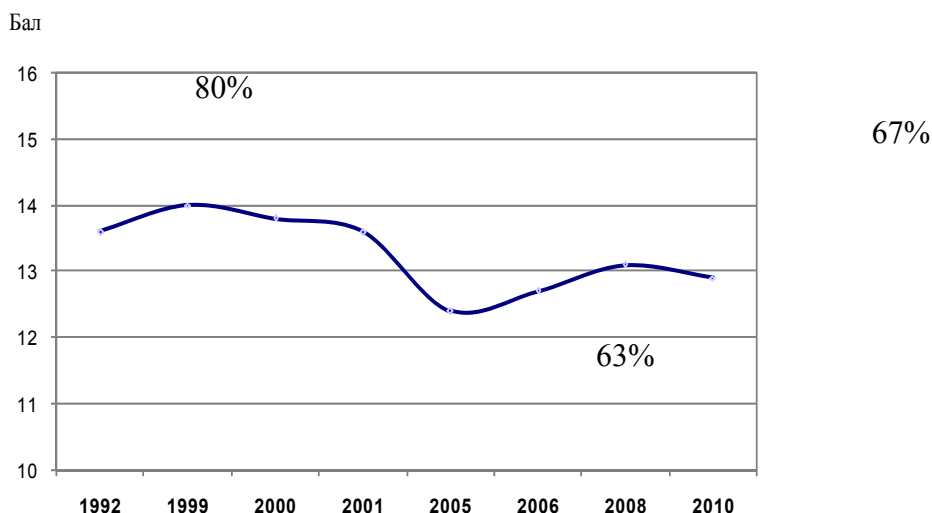
*Питання ставилося про участь у певному виді дозвілля протягом останнього тижня перед опитуванням.

Індекси соціально-психологічного стану суспільства

Індекси розраховані за даними моніторингу соціальних змін Інституту соціології НАН України (1992–2010 рр.).

- Індекс аномійної деморалізованості** характеризує реакцію людей на соціальну ситуацію, коли одну систему норм і цінностей, що об'єднує людей у спільноту, зруйновано, а іншу ще не сформовано.

Діапазон шкали 0–18 балів, де «0» - мінімальна аномійна деморалізованість, «18» - максимальна

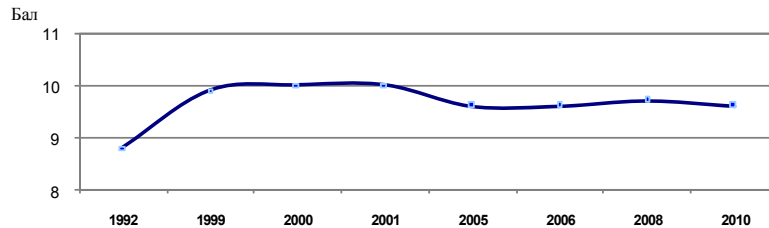

Здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

2. Індекс цинізму характеризує міру зневажливого ставлення людей до інших людей та загальноприйнятих цінностей.

Динаміка індексу цинізму в Україні

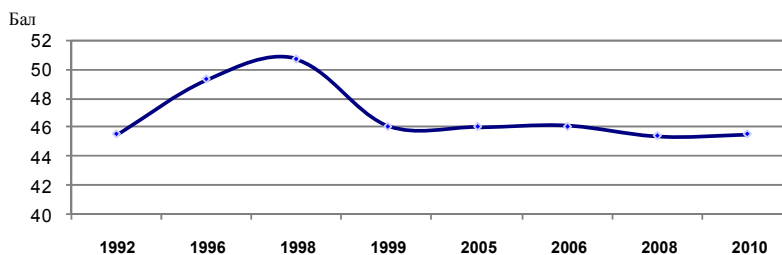
Діапазон шкали 0–14 балів

3. Індекс тривожності свідчить про міру психологічної напруженості суспільства.

Динаміка індексу тривожності в Україні

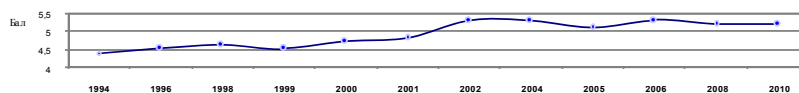
Діапазон шкали 1–7 балів

4. Інтегральний індекс національної дистанційованості показує міру національної толерантності у суспільстві.

Динаміка інтегрального індексу національної дистанційованості в Україні

Діапазон шкали 1–7 балів

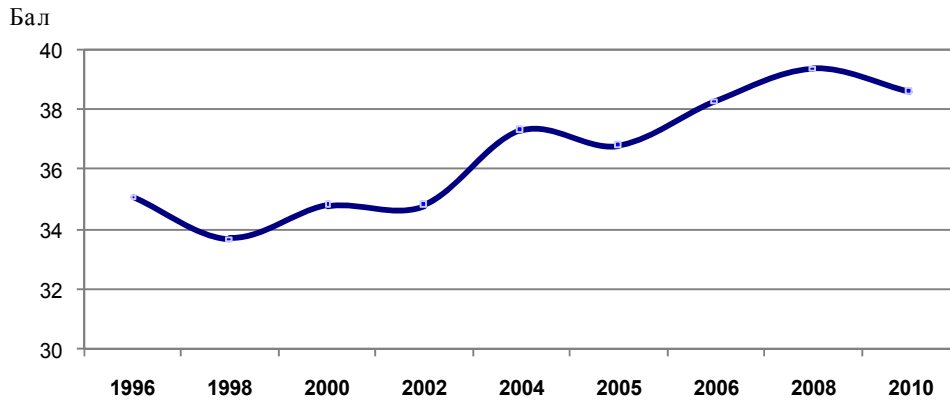
Розраховано за даними моніторингу соціальних змін Інституту соціології НАН України (1992–2010 рр.).
(Вибірка охоплює 1800 осіб, які репрезентують доросле населення України).

5. Інтегральний індекс соціального самопочуття характеризує міру задоволення основних соціальних потреб.

Динаміка інтегрального індексу соціального самопочуття в Україні

Діапазон шкали соціального самопочуття від 20 до 60 балів;
40 балів – середнє значення (умовний нуль), нижче якого перебувають показники негативного рівня задоволення потреб

Здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

5. Індекс дестабілізаційності протестного потенціалу.

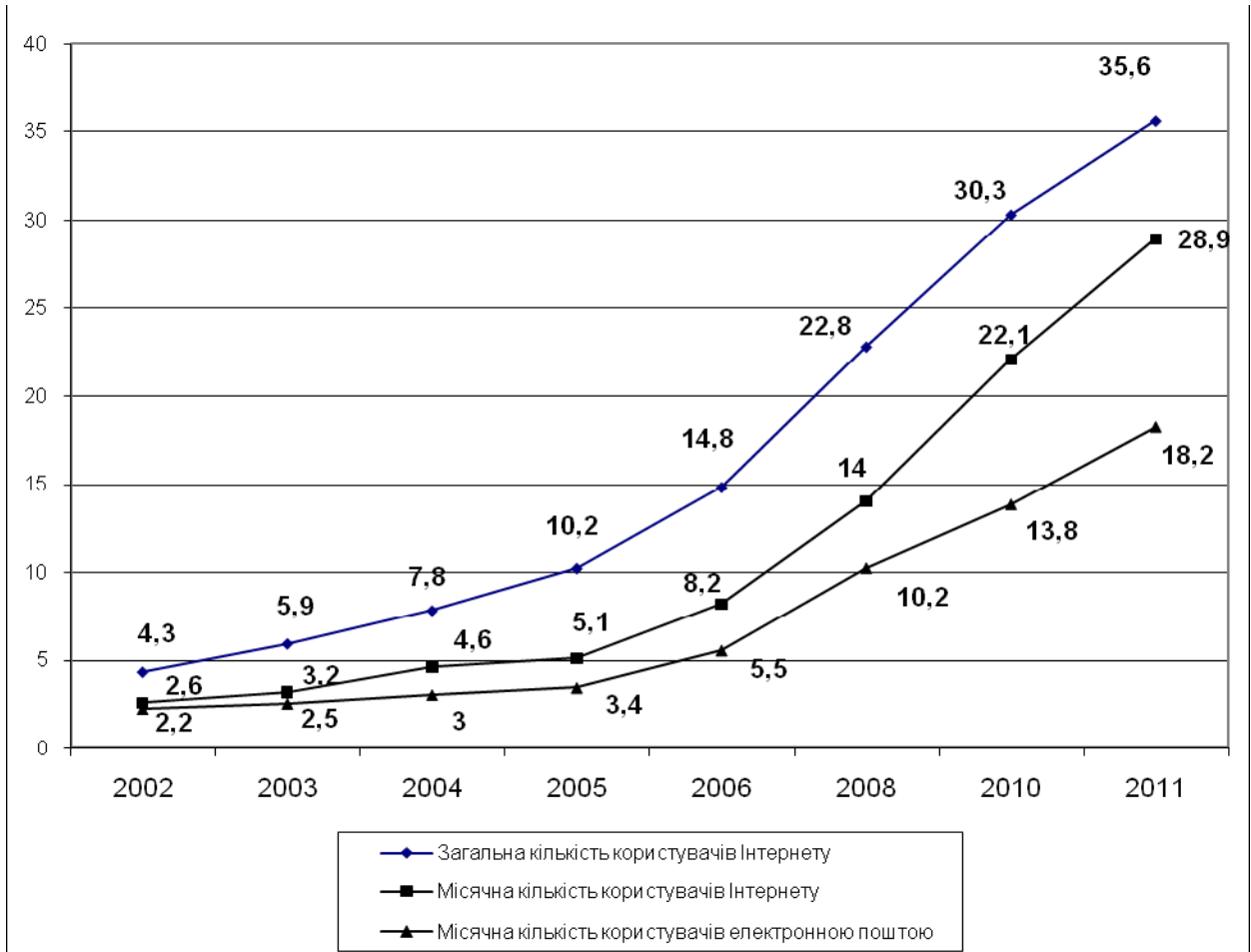
Дослідження засвідчили, що значення індексу дестабілізаційності, яке перевищує «критичну точку» 4.4 бала, сполучене із масовими акціями протесту

Динаміка розподілу відповідей на запитання: «Чи вмієте Ви користуватися комп'ютером?» (%)

Варіанти:	2002	2003	2004	2005	2006	2008	2010
Не вмію і ніколи не користуюсь	79.8	77.7	74.6	70.6	64.9	56.8	54.7
Вмію працювати на комп'ютері, іноді користуюсь	13.3	15.3	17.8	21.0	25.2	28.3	29.5
Постійно використовую в роботі	4.4	4.8	6.3	6.8	9.0	13.8	15.2
Інше	2,1	1,9	1,2	1,6	0,9	1.0	0.7
Не відповіли	0,4	0,2	-	-	-	-	-

Динаміка інтенсивності користування Інтернетом в Україні (%)

3. МОНІТОРИНГ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН (1992-2011). ЕКОНОМІКА

- За роки ринкових перетворень в Україні істотно погіршилося ставлення населення до приватизації. У 1992 році негативно ставилися до приватизації великих підприємств 32%, позитивно – 25% (42% свого ставлення не визначили), а у 2010 році негативно сприймали велику приватизацію 61%, позитивно – 13% (24,5% не визначилися). Значно більшу прихильність українці виявляли і виявляють до приватизації малих підприємств, проте й тут ставлення дещо погіршилося: у 1992 році позитивне ставлення висловили 50%, у 2010 – 40%, негативне – відповідно, 14% і 28%.
- Перспектива приватизації землі у 1992 році сприймалася цілком позитивно: у 1992 році передачу у приватну власність землі підтримували 63,5% українців, натомість, не підтримували - лише 14%. Ставлення до приватної власності на землю погіршувалося з року в рік, і у 2010 році вже 51% українців виявляли неприхильність до приватизації землі і лише 24% - ставилися до цього позитивно. Якщо у 1994 році були згодні дозволити купівлю-продаж землі 38,2%, то у 2010 році їх стало значно менше – 26%, а от тих, хто не згоден дозволити купівлю-продаж землі, побільшало – з 44% у 1994 році до 57% у 2010 році.
- Українці за весь час незалежності вкрай низько оцінювали економічну ситуацію у країні. За шкалою від 0 (дуже погана) до 10 (дуже добра) балів середній бал

Здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

оцінки коливався від 1,3 бала (1998 р.) до 3,0 бала (у передкризовому 2008 р.). У 2010-му післякризовому році він знову впав до 2,5 бала.

- Загальна самооцінка українцями матеріального рівня свого життя у 1994-2011 рр. була невисокою. За шкалою від 0 (найнижчий) до 10 (найвищий) балів середній бал оцінки матеріального рівня життя коливався від 2,4 бала (1998 р.) до 3,8 бала (у передкризовому 2008 р.). На початку 2011 р. він становив 3,2 бала, при цьому самооцінки матеріального становища 73,5% опитаних містилися в нижньому інтервалі бальної шкали (0–4 бали). Один із п'яти респондентів (19,4%) оцінив власний добробут як 5 балів, а вище цієї позначки самооцінка матеріального становища сягала лише у 12,5% опитаних. Найвищі три сходинки оцінки (8–10 балів) обрали сумарно 0,8% респондентів.
- Як свідчать самооцінки респондентами матеріальних умов їхнього життя, в 2002-2011 рр. добробут сімей підвищувався повільно. За цей період частка респондентів, які представляють сім'ї, що жевріють в злиднях і відчувають голод, скоротилася з 13% у 2002 р. до 8% у 2011 р. У 2002-2011 рр. також майже в півтора рази (з 61% до 44%) скоротилася частка представників сімей, споживання яких обмежується тільки необхідним раціоном. Частка тих респондентів, чиїм сім'ям вистачає в цілому на прожиття, зросла з 23,5% в 2002 р. до 31% в 2011 р. і була найвищою — 38% — в 2010 р. Частка респондентів із сімей, в яких коштів вистачає на все необхідне, але їм не до заощаджень, становила 12% у 2002 р. і стільки ж — 12% у 2011 р. Щоправда, напередодні економічної кризи, в 2008 р., частка представників таких сімей сягала п'ятої частини опитаних (21%). Респонденти, які відзначали, що їхні сім'ї живуть у повному достатку, щорічно становили скоріше виняток (0,2–06%).
- Ринкові реформи супроводжувалися відчуттям нестабільності і наявності загроз в економічній і соціальній сферах. В 1992-2010 рр. зросла кількість українців, що відчували загрозу безробіття (з 60% у 1992 році до 80% у 2010 р.), зупинки підприємств (з 13% до 43%), зростання цін (з 66% у 1992 році до 84% у 2010 р.), невиплати зарплат, пенсій (від 65% у 2002 р. до 74% у 2010). Водночас істотно поменшало тих, хто відчуває загрозу голоду (від 50% у 1992 році до 35% у 2010).
- У загальних оцінках населенням впливу 20-річних ринкових перетворень на різні аспекти соціально-економічного життя негativi істотно переважають над позитивами. Серед позитивів люди відзначили насамперед різноманіття товарів широкого споживання (45%), а також можливості проявити підприємницьку ініціативу (35%) та можливості для відпочинку і туризму (29%). Водночас більше половини населення вказали на негативний вплив ринкових реформ на рівень життя (59%) і можливості працевлаштування (56%). Значна кількість громадян вважає, що ринкові перетворення негативно позначилися на ефективності економіки (37%), соціальному забезпеченні (40%), рівності життєвих можливостей людей (39%) і низці інших суттєвих аспектів соціально-економічного життя — законслухняності, соціальній згуртованості та соціальній справедливості.
- Із запровадженням і розширенням ринкових засад в українській економіці впродовж 90-х і початку 2000-х років постійно скорочувалась чисельність зайнятих у державному секторі й відповідно зростала чисельність зайнятих у приватному секторі. У 1994 році у державному секторі працювали 51% населення, у

Здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

приватному – 6%, у 2010-му у приватному – 30%, у державному – 20%. Водночас з 1994 зросла кількість тих, хто не працює (перебуває на пенсії, навчається тощо), – з 39% до 48% у 2010 році.

- Впродовж всіх років моніторингу на працю поза основним місцем роботи за сумісництвом для додаткового заробітку вказували 10-12% респондентів, але 2010 р. таких, що отримували додаткову платню за роботу у позаробочий час, налічувалась майже третина - 28,9%.
- Протягом усього часу досліджень неможливість мати додатковий заробіток перебувала серед основних «дефіцитів», якого не вистачає більшості населення (максимально – 56% у 1998 і 2000 рр., мінімально – 39% у 2004 р.). Не цікавила можливість додаткового заробітку лише 15-19%.

Табл. 1.

Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) великих підприємств? (%)

Ставлення	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
Скоріше негативне	31,6	38,4	45,5	54,0	51,4	55,1	56,1	67,2	64,1	61,3
Скоріше позитивне	25,1	24,7	22,8	17,5	17,8	18,3	17,5	10,5	13,9	12,9
Важко сказати, негативне чи позитивне	41,8	34,2	31,7	28,0	30,0	26,3	26,3	21,8	21,4	24,5
Не відповіли	1,9	1,9	1,8	1,6	1,7	1,6	1,6	1,4	1,5	1,5

Табл.2

Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) малих підприємств? (%)

Ставлення	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
Скоріше негативне	13,6	18,3	19,3	20,9	18,7	21,4	25,2	28,6	25,7	28,1
Скоріше позитивне	50,2	54,8	53,4	53,7	52,0	50,6	47,2	43,4	44,6	39,8
Важко сказати негативне чи позитивне	28,8	24,4	27,2	24,9	28,6	27,7	27,6	27,3	29,0	30,4
Не відповіли	0,8	1,4	0,0	0,3	0,4	0,5	0,2	0,5	0,7	1,4

Табл.3

Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність землі? (%)

Ставлення	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
Скоріше негативне	13,9	26,8	27,4	36,7	37,3	27,0	31,4	52,8	53,1	51,4
Скоріше позитивне	63,5	52,6	49,8	40,1	39,5	48,0	42,1	23,8	25,7	24,0
Важко сказати негативне чи позитивне	21,8	19,1	22,7	22,9	22,8	24,5	26,2	22,8	20,5	23,2
Не відповіли	0,8	1,4	0,0	0,3	0,4	0,5	0,2	0,5	0,7	1,4

Табл.4

Чи можна, на Вашу думку, дозволити купівлю-продаж землі? (%)

Ставлення до купівлі-	1994	1996	1998	2000	2005	2006	2008	2010

продажу землі									
Так	38,5	39,2	33,6	32,3	24,8	22,0	29,2	25,8	
Ні	44,4	41,8	49,4	47,0	56,4	60,5	53,8	57,2	
Важко відповісти	16,8	19,1	17,0	19,7	18,7	17,5	17,0	16,9	
Не відповіли	0,3	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	

Табл.5

Як Ви оцінюєте своє нинішню економічну ситуацію в Україні? (у балах, «0» - дуже погана, «10» - дуже добра)

	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010
Економічна ситуація в Україні	1.6	1.4	1.3	1.7	2.2	2.6	3.4	2.9	3.0	2.5

Табл.6

Як Ви оцінюєте матеріальний рівень життя своєї сім'ї? (у балах, «0» - найнижчий, «10» - найвищий)

	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010
Матеріальне становище сім'ї	3.0	2.5	2.4	2.7	3.5	3.7	3.5	3.6	3.8	3.6

Табл.7

Самооцінка респондентами їхнього матеріального становища (2002–2011 рр., %)

<i>Визначте матеріальний стан вашої сім'ї за останні 2-3 місяці</i>	2002	2004	2005	2006	2008	2009	2010	2011
Часто не маємо грошей та харчів – інколи жебракуємо	3,1	1,7	1,4	0,5	0,8	0,6	1,5	1,0
Не вистачає продуктів харчування – інколи голодуємо	9,6	5,9	4,0	4,0	3,0	3,3	3,9	6,7
Вистачає лише на продукти харчування	49,3	42,0	41,3	35,5	32,6	35,0	36,4	44,3
Вистачає загалом на прожиття	23,5	32,4	30,2	36,2	37,9	37,3	38,1	30,8
Вистачає на все необхідне, але нам не до заощаджень	11,6	13,9	14,4	15,7	20,7	18,8	15,9	12,3
Вистачає на все необхідне, робимо заощадження	2,0	2,1	2,1	3,6	3,8	4,5	3,4	2,3
Живемо в повному достатку	0,3	0,6	0,3	0,3	0,4	0,6	0,2	0,3
Не відповіли	0,6	1,4	6,3	4,2	0,7	0,2	0,4	2,3

Табл.8

Економічні загрози в оцінках респондентів (1992–2010 рр., %)

<i>Як Ви вважаєте, чого люди зараз бояться найбільше? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)</i>	1992	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010
Безробіття	60,3	86,4	73,0	67,9	68,6	64,9	54,4	80,1
Зупинки підприємств	13,2	16,5	39,1	35,3	34,7	34,2	29,9	43,2
Голоду	50,3	71,8	51,2	45,5	33,8	33,8	31,8	34,7

Здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

Невиплати зарплат, пенсій тощо	-	-	64,7	56,5	56,2	55,8	51,6	73,8
Зростання цін	66,4	77,2	71,3	75,2	77,8	80,8	86,0	84,2

Табл.9

Оцінки впливу ринкових перетворень на соціально-економічне життя українського суспільства за 20 років (%) (квітень-2011)

Конкретні аспекти (характеристики) соціально-економічного життя	Позитивний вплив	Негативний вплив
Ефективність економіки	5,9	36,7
Можливості працевлаштування	10,8	56,3
Рівень життя населення	8,4	58,8
Соціальне забезпечення	8,1	39,6
Можливості прояву приватної підприємницької ініціативи	34,6	9,0
Інноваційний розвиток економіки	11,3	11,3
Різноманітність товарів широкого споживання	45,3	5,8
Якість товарів широкого споживання	13,3	29,8
Можливості для відпочинку та туризму, у т.ч. міжнародного	29,5	9,5
Соціальна справедливість	3,0	12,3
Соціальна згуртованість	4,0	20,1
Рівність життєвих можливостей	4,8	38,5
Законослухняність	2,8	23,8
Важко сказати	24,3	15,3

Табл.10

У державному чи приватному секторі Ви зараз працюєте?(%)

	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
1. У державному	51,2	42,7	37,2	31,8	29,7	28,7	24,8	25,0	19,6
2. У приватному	6,1	9,6	11,7	13,8	19,1	22,6	25,4	30,9	29,8
2. І в тому, і в тому	1,8	1,8	2,0	1,5	2,4	3,2	4,7	2,8	2,2
4. Не працюю	39,3	45,9	48,8	52,9	46,8	45,2	45,2	41,4	48,1
Не відповіли	1,6	0,0	0,3	0,0	2,0	0,3	0,0	0,0	0,3

Табл.11

Чого з наведеного Вам не вистачає? Можливості мати додатковий заробіток?

Чи вистачає?	1995	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010
Не вистачає	40.9	55.6	55.9	48.8	39.3	47.6	44.8	41.0	47.9
Вистачає	19.1	9.3	11.7	13.2	21.4	16.7	18.9	23.8	17.7
Важко сказати, вистачає чи ні	21.3	18.5	16.2	19.6	20.7	16.9	18.2	16.8	16.8
Не цікавить	17.3	15.2	16.1	17.7	18.6	18.5	17.5	17.9	18.2
Не відповіли	1.4	1.3	0.2	0.7	0.2	0.3	0.5	0.5	0.0